

**ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ ОЧИМА
АВТОРІВ ЖУРНАЛУ «НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ТА
ЕТНОЛОГІЯ»**

Антоній МОЙСЕЙ,

ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)

Аркадій МОЙСЕЙ,

Румунський культурний центр Є. Хурмузакі, Чернівці (Україна)
antoniiimoisei@bsmu.edu.ua

**MAJOR TENDENCIES OF THE ETHNOLOGICAL STUDIES
BY THE AUTHORS OF THE MAGAZINE "FOLK ART AND
ETHNOLOGY"**

Antoni MOYSEY,

Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian
State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),

ORCID ID: 0000-0001-5295-2271

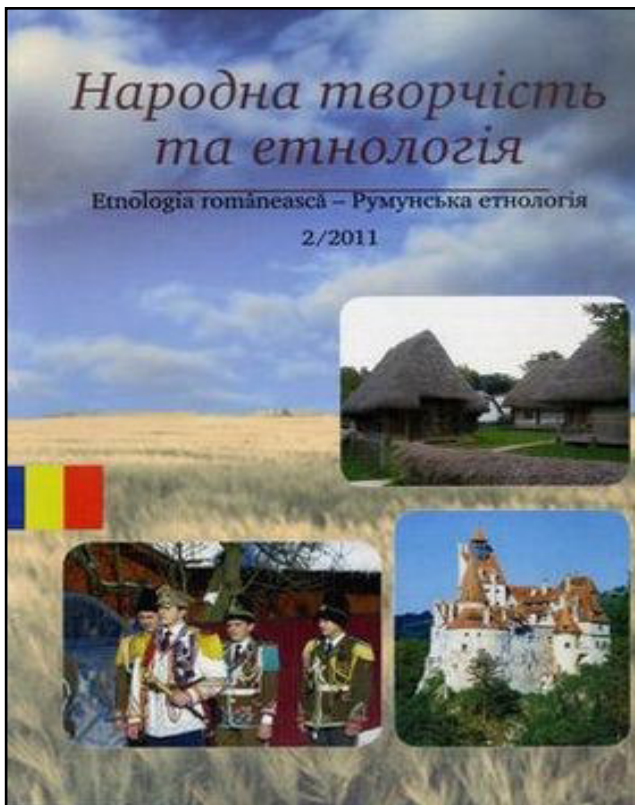
RESEARCHER ID S-5261-2016

Arkadiy MOISEY,

Romanian Cultural Center E. Hurmuzaki, Chernivtsi (Ukraine)

Мойсей Антоній, Мойсей Аркадій. Основные тенденции этнологических исследований глазами авторов журнала «Народное творчество и этнология». Рецензия посвящена тематическим и содержательным особенностям указанного издания. В рецензии проанализированы сущность и новые тенденции научного журнала за последние десятилетия. Тематическая палитра издания, на первый взгляд, довольно мозаичная, однако, при более внимательном рассмотрении, выделяются несколько сквозных тем. Явление украинской диаспоры за рубежом давно в поле зрения исследователей на страницах «Народное творчество и этнология». Не менее интересна тематика теории этнографии и фольклористы, которая присутствует на протяжении всего периода выхода журнала в свет. Одними из самых ценных рубрик журнала, несомненно, являются представляющие материалы этнографических или фольклорных экспедиций, которые иногда заново открывают перед нами давно забытые архивные материалы, приобретающие сегодня актуальность.

Ключевые слова: научный журнал, «Народное творчество и этнология», этнология, исторические дисциплины, развитие науки, гуманитаристика.

Науковий журнал «Народна творчість та етнологія» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (далі ІМФЕ) був заснований 1925 року, перейменовани декілька разів, а з 2011 року носить теперішню назву. Періодичність – 6 номерів на рік. З 2000 року головним редактором видання є академік НАН України Ганна Аркадіївна Скрипник. Проблематика журналу: історія і теорія українського фольклору, етнології та народного мистецтва.

Розглядаючи сторінки цього провідного фахового журналу етнологів України, спробуємо відшукати відповідь на одне з найбільш важливих питань, що становить інтерес для молодих науковців: куди прямує сьогодні етнологічна наука, які її перспективи, яка проблематика найбільш актуальна. Саме тому пропонуємо короткий огляд номерів журналу за останні 10 років.

Тематична палітра видання, на першій погляд, доволі мозаїчна, однак, при більш уважному розгляді, виділяються декілька наскрізних тем. Одною з них є спроба ознайомити читача з розвитком етнології та фольклористики в наукових інституціях закордоння. Так, за ці роки, окремі номери були присвячені етнології французькій (6 / 2006), ізраїльській (4 / 2008), японській (1 / 2009-), македонській (3 / 2009), білоруській (6 / 2009), російській (2 / 2010), турецькій (5 / 2010), румунській (2 / 2011), литовській (3 / 2011), хорватській (5 / 2011), сербській (2 / 2012), США і Канади (5 / 2012), азербайджанській (1 / 2014). З великою користю для себе молодий науковець може ознайомитись із вступними статтями до

цих спеціальних номерів академіка Г. А. Скрипник, в яких аналізуються основні тенденції розглянутої проблематики в конкретних країнах, наукові зв'язки між українськими та закордонними етнологами. Звертається увага також на множину характерних робіт, що докладають по цеглині до підмурку відповіді на початкове питання: Ж. Кюїзенъ «Напрями етнології та їх застосування» (6 / 2006); К. Бромберже «Етнологія Франції та нові об'єкти її дослідження. Криза, перші труднощі та становлення науки» (6 / 2006); Л. Мушкетик «Актуальні проблеми текстології української фольклорної прози» (1 / 2008); С. Сегеда «Неолітична революція в Європі. Проблема походження індоєвропейців» (3 / 2008); О. Гурко «Білоруська етнологія в XXI ст.: проблеми і перспективи» (6 / 2009); В. Тішков, О. Півнева «Нове в дослідженнях Інституту етнології та антропології ім. М.М. Миклухо-Маклая РАН» (1 / 2011); Б. Балаж «Передумови, можливості й перспективи досліджень сучасності (міркування щодо діяльності і планів Інституту етнографічних досліджень Угорської академії наук» (1 / 2011); А. Олтяну «Розвиток румунської етнології: історія і сучасність» (2 / 2011); М. Мартинова «Російська етнологія на зламі віків» (1 / 2012); О. Боряк «Сучасна культурно-соціальна антропологія: нові тенденції та здобутки» (рецензія) (1 / 2013); А. Паладі-Ковач «Куди прямує європейська етнографічна наука?» (2 / 2015); М. Борисенко «Етнологія сучасності в Україні: досвід та уроки радянського періоду» (2 / 2015).

Не менш цікавою є тематика теорії етнографії і фольклористики фольклористики, яка присутня протягом всього періоду виходу журналу в світ. Наприклад, Ж-Ф. Госсю «Етнос, етнологія, етнічність», Ж-М. Пріва «Арнольд ван Геннеп: теорія та практика етнографії» (обидві – 6 / 2006). Із загалу робіт, присвячених цій проблематиці, хотілося би виділити статті А. Іваницького, в яких автор піднімається над масивом прикладних досліджень, узагальнюючи характерні риси певного фольклорного феномена, виходячи на філософське осмислення традиційних обрядів і стереотипів. Серед них згадаємо його статті: «Поетичний паралелізм з погляду еволюції мислення» (3 / 2008) та «Зауваги до типології родильно-хрестинних пісень та обрядовості» (3 / 2013). До серії статей теоретичного спрямування також можна віднести рецензію Г. Скрипник «Новий погляд на етномовні процеси в сучасній Україні» (4, 5 / 2009). Фундаментальне дослідження, проведене румунськими етнографами під час складання Румунського етнографічного атласу, потребувало колосальних практичних зусиль, а також, без сумніву, теоретичних дискусій та розробок. Про цей складний період досліджень та реалізації їх результатів розповідає в своїй статті «Румунській етнографічний атлас» координатор написання Атласу Іон Гіною (2 / 2011). Лорета Маргіненайте підходить до етнологічного розгляду ландшафту з теоретичних позицій: «Ландшафт і його теоретичні інтерпретації» (3 / 2011). Джон Майлз вивчає з аналогічних позицій тематику усної традиції: «Усна теорія: підхід до студій у царині усної традиції» (5 / 2012), а Василь Балушок – до формування етнічних стереотипів: «Початковий етап формування етнічних стереотипів у політичній культурі українців (впливи Степу)» (4 / 2013). Через коротке повідомлення Ненсі Райса можна зрозуміти підвалини теорії війни: «Роздуми про антропологію війни» (6 / 2014). Блер Рубл через розгляд історії становлення м. Чикаго підводить нас до розуміння теоретичних засад процесу трансфор-

мації «жорнов'ячого міста» в сучасний мегаполіс з розвинутою культурою і своєрідною аурую: «Прагматизм і плюралізм як рушії розвитку великого міста» (5 / 2012). Отже, читаючи уважно «Народну творчість та етнологію» можна разом з її авторами долучитися до розкоші людської думки, яка є вельми характерною для цієї галузі науки.

Визначаючи певні перспективи розвитку європейської етнології на сучасному етапі, відомий угорський етнолог Аттіла Паладі-Ковач (2 / 2015) в ряду актуальних тенденцій, таких як етнографічне картографування, культурна екологія, європейські праці широкого масштабу, порівняльні студії, субконтинентальні розвідки, на першому місці поставив розвиток регіоналістики. Автори «НТЕ» своїми дослідженнями в цій царині підтверджують той факт, що вони відповідають загальноєвропейському тренду. Наведемо декілька прикладів: К. Бромберже та М. Мейє «Ідея регіоналізму в сучасній Франції» (6 / 2006) та ціла серія статей інших авторів у цьому ж номері про специфіку Бретанії, французької Басконії, Корсики. Українські фахівці присвячують цій проблематиці чималу кількість публікацій: О. Боряк «Родинна обрядовість поліщуків» (5 / 2007), «Сучасні дослідження етнокультури українців Поділля» (4 / 2013), «Родильно-хрестинна обрядовість населення Гомельщини в записках білоруських фольклористів» (6 / 2014), В. Маслійчук «Про «батьківство» та «материнство» на Лівобережній Україні II пол. XVIII ст.», О. Курочкин «Святковий ландшафт України на порозі III тис.» (4, 5 / 2009), Г. Кожоляно «Доповнювальні елементи народного костюма українців Буковини» (1 / 2010), М. Тиводар, М. Зан, О. Гринів присвятили в № 1 за 2010 р. три статі Закарпаттю, З. Небесна «Звичаї при народженні дитини на Бойківщині. Динаміка змін в обрядовості XX – XXI ст.» (6 / 2010), Д. Трумко «Магічні способи впливу на майбутнє дитини (за матеріалами українсько-польського пограниччя» (4/2012), Д. (Трумко) Ганус «Родильна обрядовість на Волині» (4 / 2013), її ж «Традиційна магія в родильній обрядовості населення західноукраїнського пограниччя в працях дослідників XIX – XX ст.» (1 / 2015) та «Магічні способи захисту життя дитини на території українсько-польського пограниччя: від народження до хрещення» (4 / 2016). Редакція журналу іноді практикує присвячення певного номеру регіональній тематиці, як, наприклад, № 6 за 2013 рік, та окремий розділ в № 1 за 2014 р. були присвячені традиційній культурі Гуцульщини.

Феномен української діаспори як частини світового українства є унікальним явищем нашої культури, нашої історії. Масові переселення українців за кордон починаються у другій половині XIX століття і тривають до наших днів. Фахівці визначають чотири хвилі еміграції. Перша хвиля триває до початку Першої світової війни. Масова трудова еміграція прямує до США, Бразилії, Канади, Російського Сибіру. Виїздили й до Аргентини, Австралії, Нової Зеландії, на Гавайські острови. Друга хвиля еміграції українців охоплювала період між Першою і Другою світовими війнами у XX столітті і була зумовлена поєднанням соціально-економічних та політичних причин. Вони виїздили до Польщі, Чехословаччини, Австрії, Румунії, Болгарії, Німеччини, Франції, США і Канади. Третя хвиля еміграції викликана, в основному, політичними мотивами і розпочалася наприкінці Другої світової війни. Більшою мірою це репатріанти з англійської, американської, французької окупаційних

зон. Найчисленнішими серед них були колишні військово-вополонені, яких сталінський режим вважав зрадниками. Більшість емігрантів цієї хвилі осіла в Канаді, США, Великобританії, Австралії, Бразилії, Аргентині, Франції.

Четверта хвиля розпочалася у 1990-х роках. Її головні причини — економічна скрута перехідного періоду в Україні. В результаті цього на тимчасову роботу в країни Європи, Америки і у Росію виїхало близько 7—8 млн. людей. Донедавна різні джерела, особливо закордонні, зазначали кількість українців, які постійно живуть за кордоном, — до 20 млн.

Явище української діаспори за кордоном давно є в полі зору істориків. А на сторінках «Народної творчості та етнології» можна знайти матеріали, в яких була здійснена етнологічна характеристика цього феномену. Серед статей означеної тематики відмітимо роботу А. Мойсея «Проблеми етнокультурної ідентичності української меншини Сучавського повіту Румунії» (1 / 2008; 2 / 2011), колективна праця (В. Євтух, О. Ковальчук, А. Попок, В. Трошинський) «Українська етнічність поза межами України», в якій автори концентрують увагу читача на тих реаліях українського еміграційного життя, які характеризують активні процеси в напрямі розбудови та утвердження української етнічності в світі (4-5 / 2009; 1 / 2010; 4 / 2010). Російська дослідниця Ю. Аргудяєва присвятила свою статтю етнотомографічній історії українців південної частини Далекого Сходу Росії (II пол. XIX — поч. XX ст.) (2 / 2010), а В. Кушнір — українцям Нижнього Подунав'я в Румунії (6 / 2010). Канадська дослідниця Р.-Б. Климаш опублікувала розвідку сучасного українсько-канадського фольклору в місті Вінніпег в № 5 за 2012 рік, присвяченому етнології США та Канади. В № 4 за 2015 рік в рубриці «Українці у світі» надруковані два матеріали: М. Хріенко «Слідами Тараса Шевченка» та Г. Сергійчука «Український некрополь Москви». Останньому автору належить також стаття «Українці Туркестану (1917 — 1924)» (2 / 2016).

Одними з найцінніших рубрик журналу, безсумнівно, є ті, що презентують матеріали етнографічних, або фольклорних експедицій, які іноді наново відкривають перед нами давно забуті архівні матеріали, які набувають сьогодні актуальності. Серед таких, дуже своєчасних повідомлень, згадаємо матеріали етнографічної експедиції київських науковців на північ Донеччини і на території суміжних областей (4, 5 / 2009). Причому, колектив авторів дав розгорнуту характеристику всієї палітри традиційної обрядовості населення цього регіону. В № 1 за 2012 рік можна ознайомитись з експедиційними матеріалами за темою «Етнокультурна спадщина козацького краю», де дуже детально вивчена традиційна обрядовість, зокрема весільна, Нижньої Наддніпряни (Запорізької області). Експедиція була проведена групою співробітників ІМФЕ ім. М. Рильського: Г. Бондаренко, Ю. Бідношия, Ю. Буйських, Т. Величко, О. Соболева та О. Таран в 2011 році. В рамках «круглих столів», приурочених трагічним подіям, які відбуваються на Сході України з 2014 року були оприлюднені матеріали польових досліджень першої чверті XX ст. та початку нинішнього століття, що стосуються східних територій України. Ці дані ілюструють водночас і уявлення місцевої людності про сучасні військові події на Донбасі та їх наслідки. Опубліковані етнографами відомості засвідчують домінування української етнічної культури, чисельне переважання українців у східних областях як у минулому, так і тепер, що спростовує без-

підставні територіальні претензії Росії і доводить імперський характер інспірованого нею збройного протистояння. В № 6 за 2015 рік означена інформація займає соlidну журнальну площу: с. 87-115 і презентує беззаперечний науковий та загальнодержавний інтерес.

Драматичні події на Україні, початок яким поклала Революція Гідності, а надалі окупація Криму Росією та її намагання підірвати державність України за допомогою проросійських сепаратистів на сході нашої держави не могли не викликати відповідної реакції українських та закордонних учених. Виходячи з такої ситуації, народознавці ІМФЕ провели Круглий стіл «Сучасна ситуація в Україні очима етнологів» з метою з'ясувати причини і природу військового протистояння та відшукати шляхи його припинення. Матеріали Круглого столу були оприлюднені в № 2 за 2014 рік. Звертає на себе увагу вступна стаття академіка, директора ІМФЕ, головного редактора «НТЕ» Ганни Скрипник з цього приводу. Вона дуже влучно наголосила на внутрішніх передумовах драматичних подій на сході країни, водночас справедливо визначаючи роль зовнішнього чинника, який, за її словами, став додатковим, штучно інспірованим каталізатором протистояння. Очевидно, продовжує автор, що українці різних регіонів обов'язково порозумілися б і не дозволили б себе втягнути в криваві зіткнення, якби не було і прямого, і опосередкованого втручання влади Кремля. В дискусії взяли участь багато науковців з України та з-за кордону. Дискусії вчених були продовжені в 2015 році за «круглим столом». Тема цього заходу: «Гуманітарні виклики та соціальні наслідки військових дій на Сході України». В «круглому столі» брали участь 82 народознавців з України, Польщі, Австрії, Болгарії. Матеріал опублікований в № 6 за 2015 рік. Хотілося відмітити декілька статей, які були надруковані на сторінках журналу з цієї ж тематики: В. Сергійчук «Вплив завезеної з-поза меж УРСР робочої сили на деукраїнізацію Донбасу» (6 / 2014), О. Дедуш «Соціальний конструктивізм і джерела сепаратистської ідентичності на українському Донбасі» (3 / 2016), І. Новак «Ставлення українців до подій на Донбасі: у пошуках цивілізаційної межі» (5 / 2016) та ін. Оскільки наш журнал «Актуальні питання суспільних наук та історії медицини» націлений також на тематику народної медицини, то було б нелогічно не вказати, що «Народна творчість та етнологія» друкує періодично матеріали з цієї тематики. Згадаємо хоча б статтю О. Боряк «Презентація тематики з народної медицини у вітчизняних інтернет-ресурсах» (3 / 2010), її ж «До питання про сучасні механізми функціонування знань з народної медицини (за матеріалами газетної періодики)» (1 / 2011), праця Н. Хакимова з Азербайджану: «Традиційна народна медицина (народна медицина туркечаре і фольклор)» (1 / 2014).

Таким чином, підбиваючи підсумки нашого огляду журналу «Народна творчість та етнологія», можна з певністю стверджувати, що молодий дослідник, шукаючий відповідь на вічне для науковців питання пошуку нової теми для подальших досліджень, віднайде на сторінках цього видання справжній каталізатор креативності, крім цього поповнить свій багаж знань новими ідеями та емпіричними даними.

Received: 18. 01. 2017

Advance Access Published: April, 2017

© А. Moysey, А. Moysey, 2017